

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора медичних наук, професора Старченка Івана Івановича на дисертаційну роботу **Редякіної Ольги Володимирівни** «Індивідуальна анатомічна мінливість взаємовідношень стовбура мозку з внутрішньочерепними утвореннями у людей зрілого віку», яка подана до спеціалізованої вченої ради Д 64.600.03 при Харківському національному медичному університеті МОЗ України на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія.

1. Актуальність теми дисертації.

Проблема визначення індивідуальної мінливості параметрів органів, структур організму людини є актуальною як для фундаментальних медико-біологічних наук, так і для практичної охорони здоров'я. У відповідності до цього, важливим є уточнення з використанням сучасних морфологічних та статистичних методик зовнішньої та внутрішньої будови стовбура головного мозку, з урахуванням топографії розташованих в останньому життєво важливих центрів.

Відомо, що підвищення внутрішньочерепного тиску, яке може бути спровокованим різноманітними патологічними процесами веде до небезпеки виникнення тенторіальних і потиличних мозкових вклинь (герніацій) висхідного і низхідного характеру, які можуть мати фатальні наслідки. Деталізована характеристика просторового розташування та взаємовідношень стовбура головного мозку з утвореннями задньої черепної ямки дозволяє не тільки розуміти біомеханіку патологічних зміщень, а також розробляти і обирати оптимальні хірургічні доступи до ділянки тенторіального отвору.

Відомо, що тенторіальні герніації пов'язані з проходженням і пролонгацією мозкової тканини через текторіальний отвір, що утворений щільними сполучнотканинними краями намету мозочка. В зв'язку з цим даний відросток твердої оболони головного мозку виконує основну опорно-статичну і захисну функції збереження мозочка і стовбурової частини мозку. З іншого

боку, на внутрішній основі черепа є великий отвір потиличної кістки, в якому, за умов підвищення внутрішньочерепного тиску довгастий мозок, може піддаватися здавленню. У зв'язку з цим доцільно подальше вивчення морфологічних особливостей положення, форми, розмірів і індивідуальних відмінностей стовбурового відділу головного мозку і оточуючих утворень.

З огляду на викладене вище обрана дисертантом тема та мета дослідження є актуальними як для нормальної анатомії так і для практичної медицини.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота є фрагментом планової науково-дослідної роботи кафедри оперативної хірургії і топографічної анатомії Державного закладу «Луганський державний медичний університет» МОЗ України (м. Рубіжне), «Мінливість, морфологічні особливості, взаємовідносини утворень голови, черепа, головного мозку та їх практичне значення» (№ держреєстрації – 0109U002006). Автором виконано фрагмент роботи щодо вивчення індивідуальної анатомічної мінливості взаємовідношень стовбура мозку з внутрішньочерепними утвореннями у людей зрілого віку. Тема дисертації затверджена на засіданні Проблемної комісії «Морфологія людини» АМН та МОЗ України (протокол № 4 від 2009 р.) та Вченої ради Державного закладу «Луганський державний медичний університет» (протокол № 2 від 09.02.2011 р.).

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Усі положення, висновки, практичні рекомендації, що містяться у дисертації науково - обґрунтовані, достовірні і в закономірній послідовності витікають із результатів основного змісту роботи, ґрунтуються на фактичному матеріалі, отриманому на достатній кількості спостережень (використано 100 препаратів головного мозку з оболонками його стовбурової частини померлих

людей різного віку і статі).

Намічена дисертантом мета повністю реалізована за рахунок застосування високоінформативних методик, таких як: морфометрія голови (краніометрія), макро- та мікропрепарування стовбура мозку, морфометрія стовбура мозку і його відділів, морфометрія тенторіального отвору, краніометрія великого отвору, виготовлення корозійних зліпків задньої черепної ямки, великого отвору та їх стереотопометрія. Перераховані методики цілком адекватні поставленим завданням і відповідають сучасним вимогам до забезпечення відповідного науково-технічного рівня виконання наукових розробок. Доцільність застосування даних методів дослідження підтверджена досвідом використання як вітчизняних так і закордонних дослідників.

Дисертантом проведений глибокий пошук і аналіз наукової літератури за темою дисертаційної роботи – список використаних джерел містить 223 наукову роботу, з яких 110 викладені латиницею.

Отримані результати досліджень піддані відповідній статистичній обробці з використанням класичних методів статистичного аналізу.

Аналіз і узагальнення результатів досліджень проведені ретельно, коректно. При аналізі отриманих результатів досліджень автор достатньо використовує посилання на опрацьовані нею джерела наукової літератури. Висновки дисертаційного дослідження є обґрунтованими і логічно витікають з отриманих результатів та їх аналізу.

Таким чином, ступінь обґрунтованості положень та висновків, сформульованих у дисертації, не викликає сумнівів.

4. Наукова новизна одержаних результатів.

Дисертантом встановлений існуючий діапазон індивідуальної анатомічної мінливості форми, розмірів та положення стовбура головного мозку та його відділів у людей зрілого віку чоловічої і жіночої статі, встановлений існуючий діапазон мінливості його лінійних розмірів починаючи від тенторіального і до великого отвору. У роботі містяться нові результати комплексного дослідження

індивідуальної анатомічної мінливості тенторіального отвору у людей зрілого віку. Встановлено діапазон існуючих відмінностей його довжини, ширини та площі, що необхідно для анатомічного обґрунтування взаємовідношень із верхніми частинами стовбура мозку. Описані особливості індивідуальної анатомічної мінливості взаємовідношень стовбура мозку з великим отвором у людей зрілого віку. Виявлені взаємовідношення площі кінцевого відділу стовбура мозку на рівні великого отвору. Встановлені розміри природного кісткового поглиблення навколо великого отвору. Поруч з цим, надані краніометричні особливості взаємовідношень між довгастим мозком, кінцевим відділом стовбура мозку, і формою й розмірами великого отвору, які підтверджені статистичними даними у залежності від крайніх типів будови голови.

5. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових і фахових виданнях.

Результати проведеного дослідження викладені у 12 наукових роботах (з них 2 одноосібно), серед яких 7 статей у спеціалізованих фахових журналах України, 3 статті у зарубіжних періодичних виданнях медичного напрямку (Польща, Молдова, Росія). Отримано 2 патенти України на корисні моделі.

Основні положення дисертації запропоновані та обговорені на VI конгресі анатомів, гістологів, ембріологів і топографоанатомів України (м. Запоріжжя, 16–18 вересня 2015 р.) та на Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Досягнення сучасної клінічної анатомії та оперативної хірургії» (м. Луганськ, 26–28 вересня 2013 р.), «Актуальні питання клінічної анатомії та оперативної хірургії», присвячена 75-річчю від дня народження проф. В.І. Проняєва (м. Чернівці, 24–26 березня 2016 р.), «Індивідуальна анатомічна мінливість органів, систем, тканин людини та її значення для практичної медицини і стоматології» (м. Полтава, 19–20 травня 2016 р.), «Теорія та практика сучасної морфології» (м. Дніпро, 5–7 жовтня 2016 р.), а також на засіданнях Луганського обласного товариства АГЕТ (м. Луганськ, 2011–2013 рр.).

6. Теоретичне значення роботи.

Дисертаційна робота є ґрунтовним науковим дослідженням, яке має вагомий значення для нормальної анатомії, надаючи нові відомості та поглиблюючи існуючі знання стосовно будови та топографії стовбурового відділу головного мозку людини у зрілому віці, індивідуальної анатомічної мінливості взаємовідношень стовбура мозку з тенторіальним і великим отворами в залежності від типу будови голови.

7. Практичне значення роботи.

Дисертантом встановлені індивідуальні відмінності будови та морфометричних даних стовбура головного мозку і його відділів на верхньому, середньому і нижньому рівнях дозволяють фахівцям правильно й раціонально маніпулювати у цій складній ділянці головного мозку під час оперативних втручань. Також отримані у дисертаційному дослідженні дані щодо визначення межі індивідуальної мінливості взаємовідношень стовбура мозку з тенторіальним отвором і великим отвором потиличної кістки надають можливість для удосконалення техніки нейрохірургічних втручань з урахуванням форми голови у людей зрілого віку.

Автором розроблено новий пристрій для вимірювання порожнини черепа (патент України на корисну модель № 75992 від 25.12.12 р.) та запропоновано новий інструмент – піднімач для мозкових судин (патент України на корисну модель № 71381 від 10.07.12 р.)

Матеріали дисертації впроваджено в навчальний процес на морфологічних кафедрах ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України» (м. Дніпро), Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова, ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України», ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет» (м. Чернівці), а також на кафедрі анатомії людини Харківського національного медичного університету.

8. Відповідність дисертації профілю спеціалізованої вченої ради.

За своєю темою, метою та задачами дослідження, визначеними об'єктом та предметом дослідження, використаними методами дослідження, отриманими результатами і зробленими на їх основі узагальненнями та висновками дисертаційна робота Редякіної Ольги Володимирівни «Індивідуальна анатомічна мінливість взаємовідношень стовбура мозку з внутрішньочерепними утвореннями у людей зрілого віку» відповідає спеціальності 14.03.01 – нормальна анатомія, що є профільною для спеціалізованої вченої ради Д 64.600.03 при Харківському національному медичному університеті МОЗ України.

9. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому та ідентичності змісту автореферату й основних положень дисертації.

Структура та оформлення дисертації та автореферату відповідають вимогам ДАК МОН України. Робота викладена державною мовою на 153 сторінках комп'ютерного набору і складається із анотації, вступу, огляду літератури, розділу з матеріалу та методів дослідження, 3 розділів власних досліджень, аналізу і обговорення результатів дослідження, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел (обсягом 23 сторінки). Робота ілюстрована 34 таблицями та 38 малюнками.

Анотація викладена на 11 сторінках, у відповідності до вимог українською та англійською мовами, містить необхідну інформацію, яка надає можливість сформулювати загальне уявлення про виконане дослідження

Вступ викладений на 6 сторінках, містить всі складові, рекомендовані ДАК України. У вступі: обґрунтована актуальність теми; показаний зв'язок роботи з науковими програмами, темами; чітко сформульовані мета та завдання дослідження, його об'єкт та предмет; наведені використані методи дослідження; показана наукова новизна одержаних результатів та їх практичне значення; зазначений особистий внесок здобувача; наведені наукові форуми, публікації, де були викладені результати досліджень та апробовані основні положення роботи.

Розділ 1 "Огляд літератури" міститься на 17 сторінках, складається з двох підрозділів – «Сучасні уявлення про морфологію стовбура мозку і його взаємовідношень з утвореннями задньої черепної ямки», та «Практичне значення особливостей будови стовбура мозку і отворів задньої черепної ямки» в яких автор, посилаючись на фундаментальні роботи та сучасні дослідження вітчизняних та зарубіжних авторів висвітлює дані щодо топографії, та будови стовбура головного мозку, обґрунтовує необхідність деталізації даних щодо взаємовідношень стовбура мозку з навколишніми утвореннями для побудови передопераційних тривимірних моделей та розробки детального плану операцій з маркуванням "безпечних зон" для втручання.

Дисертантом підведене теоретичне підґрунтя для вибору мети, задач дослідження та використання необхідних для їх вирішення методів дослідження.

Розділ 2 – „Матеріали та методи дослідження” викладений на 15 сторінках, складається з 8 підрозділів, проілюстрований таблицею та 11 малюнками. Здобувачем дана загальна характеристика досліджуваного матеріалу, розподіл останнього за формою голови, віковою та гендерною ознаками. Автор детально описує застосовані методи досліджень, такі як: морфометрія (краніометрія) голови; макро- і мікропрепаровка стовбура мозку; морфометрія стовбура мозку і його відділів, морфометричне дослідження тенторіального отвору, виготовлення корозійних препаратів, стереотопометрія. Унаочнюючи перераховані методики високоякісними ілюстраціями, які полегшують сприйняття викладеного матеріалу. Досить ґрунтовно описані застосовані методи статистичної обробки отриманих даних.

Результати власних досліджень викладені в трьох розділах, які завершуються кожний коротким підсумком та зазначенням публікацій дисертанта, в яких викладені матеріали даного розділу.

Розділ 3 – „Індивідуальна анатомічна мінливість стовбуру мозку у людей зрілого віку” викладений на 28 сторінках містить дані щодо морфометричних особливостей співвідношення загальних параметрів стовбура мозку та його відділів у залежності від форми будови голови у чоловіків та жінок зрілого віку.

Враховуючи складне анатомічне положення стовбура мозку, встановлений існуючий діапазон мінливості його лінійних розмірів починаючи від текторіального отвору і до великого отвору. Розділ проілюстрований 16 таблицями та 11 малюнками.

Розділ 4 – „Індивідуальна анатомічна мінливість взаємовідношень стовбура мозку з текторіальним отвором” викладений на 18 сторінках, присвячений дослідженню індивідуальної анатомічної мінливості текторіального отвору у людей зрілого віку, встановленню діапазону існуючих відмінностей його форми, довжини, ширини та площі в залежності від форми голови. Розділ містить 11 малюнків та 9 таблиць.

Розділ 5 – „Індивідуальна анатомічна мінливість взаємовідношень стовбура мозку з великим отвором” викладений на 15 сторінках, містить данні щодо індивідуальної анатомічної мінливості взаємовідношень стовбура мозку з великим отвором потиличної кістки у людей зрілого віку. У цьому плані значно розширена краніотопографічна і морфометрична характеристика між ними, що має практичне значення, особливо для нейрохірургів. Отримані данні проілюстровані 6 малюнками та 6 таблицями.

Розділ 6 – „Аналіз і обговорення результатів дослідження” викладений на 13 сторінках. Дисертант коректно та ґрунтовно узагальнює результати дослідження, змістовно та об’єктивно проводить обговорення отриманих результатів дослідження, використовуючи при цьому достатню кількість посилань на результати інших науковців для співставлення зі своїми даними, або для теоретичного обґрунтування власних результатів досліджень.

Висновки дисертаційної роботи у кількості 5, відповідають меті та завданням дослідження, ґрунтуються на отриманих результатах дослідження і відображають основний зміст роботи.

Практичні рекомендації висвітлюють результати дослідження, які доцільно враховувати у професійній діяльності практикуючих лікарів.

Список використаних джерел наукової літератури займає 23 сторінки, містить 223 наукових публікацій, з яких 123 викладені кирилицею та 110 –

латиницею.

Таким чином, дисертація побудована за класичною схемою, містить всі необхідні розділи, в цілому є завершеною науковою працею.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації і разом з 12 науковими публікаціями повністю відображає основний зміст роботи.

10. Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці.

Отримані результати дисертаційного дослідження доцільно використовувати в навчальних курсах з морфологічних дисциплін вищих медичних навчальних закладів та у практичній роботі лікарів - нейрохірургів.

11. Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації.

Принципових зауважень до змісту і оформлення дисертації немає. Серед недоліків, які не впливають на загальну оцінку роботи, слід відмітити:

- у тексті наявні окремі стилістичні помилки та не зовсім вдалі лексичні обороти (наприклад: топографічне положення, уточнена нейроморфологія);
- зустрічається не вдала компоновка тексту та фотографій, що залишає багато пустого місця на сторінках;
- окремі підписи до рисунків не є цілком зрозуміли, та могли бути сформульовані краще.

Слід зазначити, що наведені зауваження мають переважно рекомендаційний та дискусійний характер, не впливаючи на загальне позитивне враження від роботи.

Також, під час ознайомлення з роботою до дисертанта виникло декілька запитань:

- 1) У Вашій роботі ви згадуєте про мозочок як про частину стовбура мозку. Поясніть, будь ласка, чому?
- 2) Ви застосовуєте термін мікропрепаровка, у чому суть цього методу дослідження?

12. Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Вважаю, що дисертаційна робота **Редякіної Ольги Володимирівни** «Індивідуальна анатомічна мінливість взаємовідношень стовбура мозку з внутрішньочерепними утвореннями у людей зрілого віку», яка виконана під керівництвом доктора медичних наук, професора Вовка Юрія Миколайовича, є завершеною науковою працею, яка містить нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу суттєвого значення для анатомії – встановлення індивідуальної анатомічної мінливості стовбура головного мозку і його топографічні взаємовідношення з анатомічними утворами задньої черепної ямки у людей зрілого віку, в залежності від форми черепу.

За актуальністю, вагомістю отриманих результатів, науковою новизною та практичною значимістю, рівнем теоретичних узагальнень надана на розгляд дисертаційна робота відповідає встановленим вимогам до кандидатських дисертацій згідно пункту 11 «Положення про порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» Постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567, а її автор **Редякіна Ольга Володимирівна** заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата медичних наук за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія.

Офіційний опонент

завідувач кафедри патологічної анатомії

з секційним курсом ВДНЗУ «Українська медична

стоматологічна академія» м. Полтава

доктор медичних наук, професор

І.І. Старченко

Підпис професора Старченка І.І. засвідчую

Вчений секретар, доцент

В.Л. Філатова